

IDŐSZIVÁRGÁS ÉS ÓLOMSZÍV

Esterházy Péter: Hasnyálmirigynapló

„...ennek akkor van húzása, ha belehalok”

A *Hasnyálmirigynapló* egy betegség története. Ez a történet korábban kezdődik, mint a történet elmondása, vagyis korábban, mint az első naplóbejegyzés (2015. május 24.), s a történetmondás befejezése után (2016. március 2.) végződik, most már tudjuk, a szerző halálával, 2016. július 14-én. Bizonyos tekintetben történet (események) és elbeszélés (az események megszövegezése és történetbe rendezése) ismert narratológiai különbségéből adódik a megkettőződés, melyet megterhel, elég súlyosan, hogy nem-fikciós események elbeszéléséről van szó. Fikciós művek esetében jelentősége van, hogy mivel kezdí és fejezi be az író elbeszélését, hogy milyen megfontolások szerint rendezi el az eseményeket, mondja vagy hallgatja el azokat, ám a fikciós események idejének, terének és sűrűségének kijelölése egyúttal irrelevánssá tesz minden e téren és időn kívüli eseményre irányuló olvasói kérdést, a mű megírásának szerzői történetét pedig a keletkezéstörténetet kutató irodalomtörténészekhez, illetve a kultikus, a szerzői biográfiát önmagáért fontosnak tartó olvasási módokhoz utalja. Ezek a kompozíciós, jelentésképző elvek nem-fikciós – itt és most önéletrajzi – szövegek esetében is fontosak, sőt, a nem-fiktív művek értelmezésekor a kezdésre és a befejezésre, az elbeszéltek idején túliakra és inneniekre vonatkozó kérdések is relevánsak, a megírás történetére irányuló érdeklődés sem közömbös.

Esterházy Péter *Hasnyálmirigynaplója* önkényes döntéssel fejeződik be, a jegyzetek kiadásra előkészítésének („Most kezdem gépelni az eddigieket. Valahol le kell zárni, és persze írni tovább” [238.]) szerzői gesztusával, a folytatás kilátásba helyezésével, a kezdő- és záromondat szerkezeti egymásra rímeltetésével („ez jó kezdőszó” – „elég jó utolsó mondat volna”), azt sugallva, hogy a leírtak mégiscsak az irodalomnak akarnak megfelelni, jó (pontos, szép, gazdag, árnyalt stb.) szövegként kívánnának létezni. Világos szerzői döntés, mely a naplót az életmű részévé nyilvánítja, de az olvasó számára mégsem úgy zárja le az elbeszélteket, mintha regényről lenne szó. Mindez a napló műfajának sajátja, ahol az írás ki van téve az „élet” esetlegességeinek, ahol a befejezés ritkán szükségszerűen következő kompozíciós megoldás, sokkal inkább önkényes félbeszakítása egy tetszés szerint folytatható sorozatnak. A *Hasnyálmirigynapló* lezárása sem hoz megoldást, a gyógyulás vagy a gyógyíthatatlanság (a halál) bejelentését: felfüggeszt, és az elbeszéltek utáni időbe utalja az olvasót.

Az olvasó pedig annak tudatával olvassa a *Hasnyálmirigynaplót*, hogy annak szerzője alig néhány hónappal az utolsó bejegyzés után, alig néhány héttel a könyvként megjelenését követően meghalt. „Unfair” – írja Esterházy egy helyen, el-

Magvető Kiadó
Budapest, 2016
238 oldal, 3490 Ft

játszva majdani – közeli – halálának az olvasásra vetülő következményeivel. Mert e tudás – tudniillik hogy a napló immár nem a betegség története, hanem a halálé is – meghatározza az olvasást. Meghatározza most, a gyász hónapjaiban, amikor „a szerző halála”, szó szerintivé válva, nem felszabadítja, hanem megköti az olvasót, s talán később is, mikor tisztázni kell majd a mű viszonyát a többi Esterházy-művel, az életmű egészével.

Mindezek ellenére az olvasói többlettudás, a megoldás, a vég, a befejezés ismerete nem csökkenti az olvasás izgalmát. A betegség-történetek, az életveszély kísértésének történetei úgy működnek, mint azok a bűnügyi történetek, melyekben az olvasó már a legelső oldaltól tudja, ki a tettes és az áldozat, az olvasás izgalma – öröme? – pedig az okok, az összefüggések átlátása, a hős(ök) reakcióinak közeli megfigyeléséből fakad. (Mit érzett, mit gondolt ebben a helyzetben? Mit tesz és érez a fogalmazás és a gondolkodás hőse életveszélyben? Mit kezd a szellem, az intellektus a testi szenvedéssel, az elmúlás tudatával, a betegség, kirekesztettség érzésével? stb.) Valahogy úgy, mint Karinthy *Utazás a koponyám körüljében*, csak ezúttal a szerzői közlés bizonyosága még rövidebb ideig maradt az elbeszélő-hős túlélésének biztosítéka.

„... ez nem napló”

„Cetlijeim vannak mindig kéznél, hogy bármit bármikor lejegyezsek, de nem vagyok (igazi) naplóíró. A naplóíró az időt ellenőrizné, a napot szeretné rögzíteni mindenestül. Engem mintha csak a baj tenne azzá” (5.) – áll a *Hasnyálmirigynapló* első lapján, utalva másik napló(szerű) művére, a *Javított kiadásra* is. A megkülönböztetés, elkülönülés, távolságtartás ürügye idő és írás viszonyának az „igazi” naplóírók naplóiban feltételezett lényegi összefüggésére utal. Az „igazi” naplóíró, mint Márai vagy Füst Milán, évtizedeken keresztül, programszerűen igyekszik szövegeként „megjeleníteni” a létezést annak hétköznapiságában. Az „igazi” naplóíró a tapasztalás sűrűségét, gazdagságát, eseményyszerűségét és bensőségességét a naptár idejének mindenki számára egyforma mértékkel szabott léptékéhez igazítja, abban teszi értelmessé és egyúttal visszakereshetővé e tapasztalatot. Az alkalmi diarista ellenben nem a létezés írott változatának elkészítése miatt kezd naplót vezetni – bármilyen megfontolás is álljon az írás terve mögött: esztétikai, filozófiai, pszichológiai, teológiai stb. –, hanem kényszerből, szigorúan ideiglenes jelleggel: az időszakos naplóvezetés valamilyen magánéleti vagy intellektuális válsághoz, jelentős változást hozó eseményhez kötődik (betegség, börtön, történelmi kataklizma stb.). A „baj”, a válság, a krízis idejének egzisztenciális sűrűsége kiszakít a hétköznapi időtapasztalatból, pontosabban lehetetlenné teszi a hétköznapi időtapasztalat gondtalan könnyedségét, magától értetődőségét, meggátolja a belesimulást a létezés észrevétlen háttérébe, s kivet a saját, belső idő mérték nélküli folyamatából. A naplóvezetést, vagy legalábbis annak bizonyos alműfajait (börtönnapló, betegségnapló, háborús napló stb.) a szakirodalom éppen ehhez a válsághelyzethez, pontosabban annak leküzdéséhez kapcsolja: a különlegest, a nem-hétköznapi, a traumatikus, kizökkent időt a naplórás épp a legegyszerűbb, leginkább konvencionális időtapasztalattal, a naptár idejének következetes használatával teszi beláthatóvá, végessé, lehatárolttá. Akárhogy is nézzük, az írás ebben a helyzetben terápiás funkciót kap, külső, pragmatikus célnak válik alárendeltté.

„Realizmus-probléma”

A napló-műfajhoz való ellentmondásos viszony Esterházynál az írás fent leírt helyzetéhez kapcsolódik. Mert egyfelől ott van a traumatikus tapasztalat és a kizökkent idő, másfelől

pedig egy ezzel nehezen összeegyeztethető irodalmi praxis, sőt kifejtett hitvallás az írásról, mely a nyelvi megformálás alkotóerejét, mindenféle tapasztalat szöveggént való hozzáférhetőségét vallja. A *Javított kiadás* és a *Hasnyálmirigynapló* is reflektál erre a problémára, sőt ellentmondásra. „A szöveg az szöveg az szöveg, hiába úgynevezett személyes vallomás, beszámoló, létezni, mint szöveg létezik, így lehet tudomásul venni; tűnődtem: ez nem egészen igaz, olykor az ügyetlen (amatőr) vagy a már nem kontrollált (halálközelség) fogalmazás mögött, alatt, fontos híradások lehetnek, az életről és életekről, végességekről és végtelenségekről.” (8.) Mintha az írói ethosz következetessége látszana megroppanni a „valóság” nyers megnyilvánulásaitól, mintha a szöveg megformálásának retorikai szerveződése és intertextuális létformája mögött ijesztő, sőt fenyegető idegenséggel sejlene fel valami nem-nyelvi: „Szívesen vágnám a pofájába, hogy te is csak egy szó vagy, és milyen szép, hallgasd csak, hasnyálmirigyírak, de hallgatok, nincs igazam, tudom. Tudom, hogy nem csak egy szó vagy.” (233.) Sokatmondó és jellemző megfogalmazás, mely formájával mond ellent az állítottaknak (tagadja azokat?): egy fiziológiai, biológiai folyamatot személyesít meg, szólít meg, sérteget, gúnyolódik a „névén”, vagyis olyan cselekvést hajt végre, amely kizárólag szavakkal lehetséges, amelyet kizárólag szavakkal tud elképzeltetni olvasóival. Nem arról van szó, hogy ne létezne „semmi” a szövegen kívül, hanem hogy ennek a „valaminek” a megnyilvánulási formái függő viszonyban vannak a nyelvvel, arról van szó, hogy ez a nem-nyelvi valóság érzésekkel, érzelmekkel, gondolatokkal keveredik, érzéseket, érzelmeket, gondolatokat vált ki, melyek bizonyos bonyolultsági fokon elkerülhetetlenül nyelvi formát kapnak. „Mert nem közvetlenül a betegség a súly. Nem is érzem magam betegnek. Csak a betegség következményeit érzem.” (192.) Persze orvosi szaknyelven is meghatározható a betegség mibenléte (valósága), hogy mi történik a beteg szervekkel, miféle folyamatok játszódnak le a testben, ám nem kevésbé tartozik a betegség „valóságához” az, ahogyan a beteg környezete másként kezd viselkedni a beteggel, átalakulnak szűkebb és tágabb társas viszonyai, saját testképe, s végső soron énképe is.

A „realizmus-probléma” vagyis, a nyelvi megformáltságtól függetlenül létező „valóság” feltételezése, mely eredetet és fedezetet adna az irodalmi szövegnek, szavatolná annak jól formáltságát, autentikusságát, hitelét, idegen Esterházy alkotásmódjától, abban az értelemben mindenképpen, hogy az ábrázolás- (tudniillik a társadalom és a társas viszonyok szerkezetének bemutatása), illetve a kifejezésesztétikákat (tudniillik az „Én” lelki életének – gazdagságának, nyomorának stb. – leírása) is elutasítja. A „valóság” persze megtalálható az Esterházy-szövegekben, de nem mint az ábrázolással vagy a kifejezéssel elérni vágyott végső horizont, hanem mint a szövegvilág egyik eleme, s mint ilyen, ez a „valóság” alá van vetve stilisztikai, retorikai, narratológiai törvényszerűségeknek, hatásoknak. „Én is szoktam, a kezdetektől fogva, hivatkozni a valóságra, de mégse így. Mintha nálam a valóság is fikció volna. A fikció egy részét valóságnak nevezem, és félrevezető jelekkel (például a főhőst EP-nek hívják, vagy ugyan csak ének, de Rómaifürdőn lakik stb.) ezt hihetővé teszem.” (160.) Autofikció, mondhatnánk a manapság divatos kifejezéssel, melyben a szerző kettős olvasási konvenciót (önéletrajzit és fikciósat) működtet egyszerre, melyben a „saját” identitás, életvalóság stb. úgy tárul fel az olvasó előtt, hogy egyúttal el is mozdul a megszövegezés retorikai, stilisztikai struktúráiban, az intertextualitás karneváli játékában.

A *Hasnyálmirigynapló* (és a *Javított kiadás*) kivételt képez az Esterházy-életműben. Mintha mindkét esetben arról lenne szó, hogy a játékba vitt „valóság” (vagyis a korábbi, többi Esterházy-műben szereplő, világnézeti, ideológiai, politikai, etikai, esztétikai meggyőződésektől függő, időben, elbeszélésekben megszövegezve létező valóság-szöveg) hirtelen meginogna a lacani értelemben vett „valós” (réel) betörésétől. A valós az, aminek nekiütközünk, ami időnként átszűrja szimbolikus (tehát közösségi, kulturális, társadalmi) és imaginárius (narcisztikus és fantazmagorikus) jelölőkből szőtt valóságfogalmunkat,

rákényszerítve az alanyt a fenti jelölőrendszerek újragondolására. A valós az, ami a traumatikus helyzetben hosszabb vagy rövidebb időre, részben vagy egészben működésképtelenné teszi az ismeretek, hiedelmek, meggyőződések világban eligazító ismeretelméleti és etikai hálózatát. Egyszóval a par excellence traumatikus tapasztalat, ami csak tiszta negativitásként létezik, amely azzal szembesít, hogy a „dolgozók” nem úgy vannak, ahogy gondoltunk, anélkül hogy világosabb elképzeléseket nyújtana arról, hogy akkor hogyan is vannak. Itt pedig újból visszakanyarodhatunk napló és válság kapcsolatához, hiszen a *Javított kiadás* és a *Hasnyálmirigynapló* is erről a valóságfogalom (cselekvés- és magatartásmodell) átalakító munkáról tudósít. Arról, hogy kiállja-e a traumatikus esemény próbáját a hitelesen felépített írói magatartás, a következetesen használt poétika és nyelv, a „nagyvonalú komolytalanságprojekt” és „az ontológiai derű”: „... elképzelhető, hogy a szöveg őszintesége kivételesen kapcsolatban van a szerző őszinteségével?, hogy talán [!] a naplók ilyenek volnának?, nem hiszem; ha könyv lesz ebből, e pillanatban nem tudom, akkor álljon ebben az ellentmondásban; szeretném hinni, hogy az ellentmondás az enyém; hát mi lennének ellentmondásaim nélkül?” (232.)

„Mert nem rólam kéne ennek se szólnia, hanem – ha van, lesz – a tapasztalatról”

A *Hasnyálmirigynapló* a súlyos betegség, az elmúlás közelségének és a halál konkrétságának közeli perspektívájából írt mű, amely az új tapasztalat és a régi írásmód közti feszültségben születik. Egyfelől ott van benne a saját halállal való játék, blaszfém („onkológiai derű”), önironikus és metareflexív írásmód, stilisztikai regiszterekkel való bravúros játék, másfelől a betegség hétköznapijainak, fásultságának, a gyógyszerek, a kezelések, a kórházi élet, az evés, az alvás ismétlődő, az életkedvet lassan kikezdő, az életerőt alattomosan elsorvasztó banalitásának megírása, mely egyszerűbb, önazonos viszonyt tételez író és leírtak közt. Mi a célja mégis a műnek, tehetjük fel ismét a korábban már részben (a naplórás pragmatikája) megválaszolt kérdést?

Az írás helyzete, a szerző helyzete heroizmusra, a „tragikus potenciál” hősies felismerésére, a görög-keresztény gondolkodásmódban nagy hagyománnyal rendelkező önismerteti gyakorlat elvégzésére – számvetés a halál árnyékában – hív, melyet azonban az író következetesen elhárít. „A halálos betegséget, és a rák az, akkor is, ha nem halunk bele (és tisztelettel valahogy!), a végtelennel hozzuk kapcsolatba. Ezt nem érzem, ezt a végtelenséget.” (35.), és még: „Mit akarunk ábrázolni? Ne kerteljünk, mint mindig: az élet szépségét. Egyszeri, tüneményes stb. stb. voltát. Nem csinálni semmi *különöset*, mutatni az idő (az én időm) múlását, és majd az kiadja. Vagy végre *külön* is meg kellene érteni valamit? Valami milyet, jelentőset, lényegit? Hát... meglepne.” (28.) A halál tudatában leélt élet gondolata, a mulandóság mint az élet egyediségének és egyszerűségének értéket adó egzisztencialista eszme meglehetősen idegen az Esterházy oeuvre-től, éppen ezért talán nem is akkora meglepetés a hiánya e drámai szituációban sem: „Az én mondanivalóm, azt hiszem, bármily kis tárgyat sikerült is megragadnom, az, hogy élek. Most elvileg közelebb vagyok a halálhoz, mint negyven éve, de nem látom, hogy ez változott volna.” (234.) De teljesen hiányzik a *Hasnyálmirigynapló*-ból az előrevetített gyászmunka forgatókönyve is, mely a hitetlenkedés, az elutasítás, a lázadás szakaszain át vezetne az elfogadásig, a bele nyugvásig, amit például oly megkapóan örökölt meg az *Ivan Iljics halála*.

Ugyanígy ellenáll a szó mágiája kísértésének: a *Hasnyálmirigynapló* nem a halál legyőzése a szavakkal, nem a szellem győzelme a halállal szemben, nem a szellem egészségének és erejének demonstrálása a test gyengeségével szemben, nem a túlélés humanista vigasza. „Hosszú küzdelem után” – halljuk megannyiszor a nekrológokban a rák eufemisztikus megnevezését, de valójában a *Hasnyálmirigynapló* éppen ennek a

harc-szituációnak a hiányát ragadja meg. Ki ellen kellene harcolni, kit kellene legyőzni? A betegség ezekben a leírásokban, híradásokban úgy jelenik meg, mint egy az embertől alapvetően idegen „nagy rossz”, sorscsapás, fátum, melyet azonban homályos büntudat-érzés is körülleg, ahogy Esterházy is idézi az elhíresült Camus-sort: „Az ember mindenképpen hibás egy kicsit”. A betegség megszemélyesítése – Hasnyálka, Hasmika, Mucinger, a 170 cm magas fiatal, kacér nő – épp ezt a helyzetet utasítja el. Helyette a betegség, a meghalás valamiféle meghitt, bensőséges, intim üggyé válik, valami igazából komolytalan, bosszantó családi üggyé: „... fel kell tennem a kérdést, hogy a haláltól való rettegés hiánya vajon nem lustaság-e, nem mentális tompaság-e, vagy gyáva alkalmatlanság, tehetségtelenség, hogy lássam (belássam) a rettentő az rettentő. Egy rendes író többet fél és szorong, mint én. Hát ez, figyelembe véve, hogy nagyon is író volnék, csak kokettéria.” (63–64.)

Mi tehát a feljegyzések célja, ha nem az önismeret, önvizsgálat, ha nem a lélek erejének önmaga és mások előtti demonstrációja, ha nem az emberi mulandóság méltóságának felmagasztosítása és allegorikussá tétele a közösség előtt? Talán mintha Esterházy valamiféle modernista megoldást választana: az érdeklődés, megfigyelés, a tapasztalatszerzés izgalma, valami ismeretlen iránti kíváncsiság táplálja a feljegyzéseket, az a fajta kíváncsiság, amelyet lázongva, látszólag megtagadva vallott meg a *Javított kiadás*-ban: „Mennyit pofáztam a világ érdekességéről meg arról az én kozmikus kíváncsiságomról mint életmentő vagy az életnek értelmet adó szenvedélyről! Meg hogy mit számít, hogy hős vagy áruló, a miénk, akik ezáltal gazdagodunk. Nesze, bazd meg, itt van, gazdagodj! Érdekes! Ennél érdekesebb már mi tudna lenni?!” (Jk, 80.)

A halálos betegség – ha már így alakult – alkalommá válik: alkalom az általa kiváltott emberi viselkedések megfigyelésére (a saját viselkedés tanulmányozását, az introspekciónak is ideértve), alkalom a megváltozott test és a megváltozott érzékelés megfigyelésére: „tudomást szerzek általa [ti. a betegség által] a világ eddig nem ismert tereiről. Az emberekről, a testemről, a könnyekről, az iróniáról, az ironia hiányáról, a napfényről, a csigákról.” (169.) A tapasztalás, az emberi élet új dimenzióinak felfedezése az írás által az önéletírás Montaigne-től és Rousseau-tól eredő ismeretelméleti-antropológiai paradigmáját idézi, anélkül azonban, hogy annak nagyszabású, mások életét is megváltoztató programját vallaná. De van benne valami a modernség írásmódjának kísérletező, az emberi élet szélsőséges helyzetait vizsgáló, szintén nagy tételekben játszó programjából, Karinthy már megidézett *Utazás a koponyám körüljéből* vagy *Mennyei riportjából*, melyekben a fogalmazás mesterei tudósítanak élőben az életveszély mélyéről.

Kétségtelen, a *Hasnyálmirigynapló*-nak is van antropológiai értéke, persze anélkül, hogy ambicionálná a szenációt, a különlegességet. A *Hasnyálmirigynapló*-ban nem a megkínzott test a főszereplő, mint például Babits vagy Kosztolányi beszélgetőfüzeteiben, ahol a testi fájdalom ívrása szinte elkerülhetetlenül allegorikus szenvedéstörténetként olvastatja magát. E tekintetben akár csalódást is kelthetne, hiszen lassú, szívós munkával tudósít a betegség, a halálos betegség nagyon is profán, heroizmustól mentes mai hétköznapijairól: a gyógyítás gépezetéről, a nagyság lehetőségét nélkülöző kórházi várótermekről, személytelen kezelésekről, „időszívárgásról” és „ölömszívről”. Esterházy visszatérő bejegyzéseket szentel – időnként Brodkey „saját haláláról” írott könyvét kommentálva – a „romlott időnek”, megtapasztalva, ahogy az idő virtuális végtelensége hirtelen szorongatóan beszűkül a súlyos betegségben. A mindennapi időtapasztalatra is lehet jellemző az idő elfolyása és elfolytatása, ám ott sokkal inkább a pazarló bőkezűség az, ami könnyedén halaszt tervek és feladatokat másnapra. A „romlott idő” lehatárolja az idő végtelenségét, e végtelenség illúzióját, a besűrűsödött idő sürgetése épp az üres pillanatok boldogságától, jelentéktelenség-érzésétől foszt meg: eztán minden pillanat számít, számot kell adni róluk, a végesség tudata mindenre rávetül, megbénít e tudat külső-belső póza. Ennek az

elfolyó időnek a jellegzetes cselekvésformája a *Hasnyálmirigynapló*ban a várakozás (orvosokra, kezelésre stb.), a keresés (könyvek, jegyzetek, tárgyak), a nagyobb terveket és elhatározásokat nélkülöző téblábolás, a „-gatás/-getés”.

A betegség kiváltotta megfigyelések és feljegyzések másik nagy területe a *Hasnyálmirigynapló*ban a fogvatkozásokra irányul. A bejegyzések az időben előrehaladva azt mutatják be, ahogy a kezelések okozta fáradtság, fásultság, csüggedtség egyre inkább elsorvasztja az életerőt, az életkedvet, a munkakedvet, a társas érintkezéshez szükséges szociális energiákat. Mintha felgyorsított öregedésről lenne szó, melynek visszatérő, szimbolikus jelenetei és nyomai a reggelente, az ólmos, álomtalan alvásból ébredő, kedvetlenül az ágya szélén üldögélő író, az álomosságtól félbemaradó mondatok. A betegségnek ez a tere és ideje végtelenül magányos, alig megosztható másokkal – különösen az egészségesekkel, akikkel a kommunikáció, a feljegyzések alapján gyakran elakad a betegséggel kapcsolatos szerepek és elvárások rendszerében (részvét, tapintat, tabusítás, önsajnálát stb.): „...olyan nyelvi térbe kerültem, ahol teljesen egyedül vagyok, magányos” (XX.). Bizonyos szempontból a közvetlen kommunikáció (család, barátok) nehézségei, a betegséggel kapcsolatos tabuk áttörése motiválja a (saját)betegségről való nyilvános beszéd provokatív jellegét, melyet a könyv címe, első mondata, sőt tulajdonképpen Esterházy betegsége alatti nyilvános megszólalásai is átvesznek.

Szerény, magánjellegű tudósítások ezek, melyekről bárki hírt adhatna hasonló helyzetben, jelentőségünk nem is önmagukban áll – tehát végül is nem antropológiai –, hanem az írásra (egy életműre, egy sajátos írásmódra) tett hatásukban: „Attól függ, tudok-e valamit kezdeni a történendőkkel. Én persze az írásra gondolok. Micus láthatóan nem. Hogy az életem tud-e valamit kezdeni avval, ami most történik. Én meg úgy gondolom, ha az írásom tud, akkor az életem is *tudott*.” (63.)

„A szöveg én vagyok?”

A betegség kronotoposzával – hiszen a betegség elbeszélésében megélt idő és belakható tér meghatározza a benne kibontakozó szubjektivitást – végső soron egyetlen másik kronotoposz áll szemben, s itt értelmezésem enged a betegséggel és halállal szembeszálló, humanista és morális diskurzusnak, ez pedig a munka, az alkotás ideje és tere. „El-elkap a sima vágó: ülni a szobámban, és írni. Link, vidám történetkéket, melyek azonban mégis megmutatnak valamit – nem fontosat, hanem szép elmondhatatlant.” (156) A „dolgozó” (szoba), az íróasztal, jegyzetfüzetek, tollak és ceruzák alkotják azt a valóságos teret, ahová, elvileg, nem ér el a betegség. Menekülés a szövegbe, az írásba, de hangsúlyozottan nem a naplóírásba – „Nem gondolok a napra, a teendőkre, megyek a rendes füzetbe.” (173) –, hanem a fikcióba, a kalandba, a mesélésbizonyosságába. A *Hasnyálmirigynapló*ban ott van a 2015-ben a *Kalligram* decemberi számában megjelent egyik utolsó Esterházy-szöveg (*Kezdő- és végszók*) első változata, egy jellegzetesen „esterházys”, karneváli szöveg (Jan Kovalens története), ahol a szavak és nevek jelentéseinek önkényéből kerekedik történet, ahol játékos, frivol és önreflexív elbeszélő anekdotázik szórakoztatóan. „Mintha a Kovalens-szöveg lenne a valóságos (a Wahrheit), és minden más, a gyógyszerek, az émelégés, a napok múlása, maga a följegyző, e jegyzetek írója – hogy ez volna a fikció (Dichtung) álomszerű” (73) – írja az ős-szövegről a naplóban Esterházy. Mintha a szöveggel teremtett világok szabadsága, könnyed derűje nem ismerné az evilági komor teleket, az étvágytalanságot, a gyógyszereket, a hasnyálmirigyrákot. De miért is ne engedhetné meg magának Esterházy, hogy ne ismerje?

„Halál ellen mesélni, ez az ezeregyéjszakai közhely jutott az eszembe, és hozzáfogtam a nagy Jan Kovalens történetéhez” – vezeti be a folyóiratban megjelent változatban a

Kovalens-történetet Esterházy. Önreflexív megelőző támadás, hiszen az *Ezeregyéjszaka meséi* az a szerencsés történet, ahol a mesélés ideje halasztja (folyamatosan, majd véglegesen: el) a halál idejét. A *Hasnyálmirigynapló* (és ami maradt még kéziratban) nem ilyen szerencsésen végződő könyv. És nem is az életmű lezárásába a halált is bevonó munka, melyben a szerző utoljára kísérel meg újraértelmezni művét, csavart adni az életműnek, művei terében jelentést adni halálának (és életének). A kis csavar, inkább fricska, mégis megvan, hiszen a síron túli hang derűs visszatérésében mégis közreműködött ez a napló is: „Mondtam, ma még hallgassák meg a Mercedes Benz-t, különös tekintettel a nevetésre a végén. Mitics, a legidősebb, aki a leginkább fedte magát, ezt nyomjuk akkor a temetésen is? Hát, ha el tudod érni...” (19.)

Azt beszélük, a Mercedes Benz szólt a temetésen.